

THEOLOGISCHE UNIVERSITEIT VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN
IN NEDERLAND TE KAMPEN
EN DE FACULTEIT THEOLOGIE EN RELIGIEWETENSCHAPPEN VAN DE
KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN

MERCIFUL SEVERITY

**AUGUSTINE OF HIPPO'S EARLY THOUGHT
ON THE REDEMPTIVE FUNCTION OF DIVINE JUDGMENT**

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DE GRAAD VAN DOCTOR IN DE THEOLOGIE,

OP GEZAG VAN DE RECTOR DR. M. TE VELDE,

HOOGLERAAR IN DE THEOLOGIE,

EN DE DECAAN DR. M. LAMBERIGTS,

HOOGLERAAR IN DE THEOLOGIE,

ZO GOD WIL IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN

OP WOENSDAG 3 JUNI 2015

OM 15:00 UUR IN DE LEMKERZAAL,

BROEDERSTRAAT 16 TE KAMPEN

door

Bartholomeus van Egmond

Promotoren:

Prof. dr. B. Kamphuis
Prof. dr. M. Lamberigts

Co-promotoren:

Prof. dr. E.A. de Boer
Dr. A. Dupont

Leden van de beoordelingscommissie:

Prof. dr. M. Lamberigts (KU Leuven)
Prof. dr. J. Leemans (KU Leuven)
Prof. dr. M.A. Smalbrugge (VU, Amsterdam)
Prof. dr. P.J.J. van Geest (VU, Amsterdam/ Tilburg University)
Dr. A. Dupont (KU Leuven)

Cover illustration:

La conversion de St. Paul by Luca Giordano (1690), Musée des Beaux-Arts de Nancy

Sponsored by **STICHTING AFBOW KAMPEN**

De totstandkoming van dit proefschrift is financieel mogelijk gemaakt door het Greijdanus-Kruidhof Fonds, Stichting Afbouw Kampen en de C.J. de Vogelstichting.

Contents

Acknowledgments	1
1 Introduction.....	3
1.1 God’s judgment and his mercy – why study Augustine on this topic today?.....	3
1.2 Contextualizing the research question.....	5
1.2.1 The (Alexandrian) anti-dualist tradition	5
1.2.2 Philosophical psychagogy	9
1.2.3 Law and punishment in Augustine’s thought on salvation.....	13
1.3 Outline of the dissertation	18
2 Cassiciacum: The discipline of fortune and dialogue	20
2.1 The retreat to Cassiciacum	20
2.2 The assault of fortune	21
2.2.1 Augustine’s philosophical ideal	22
2.2.2 The fallen situation of the soul	23
2.2.3 The coercive force of adverse winds	25
2.2.4 Cicero and Seneca on the relationship between suffering and philosophy.....	28
2.2.5 Divine providence coerces towards humility	30
2.2.6 Divine teaching: power and example	33
2.3 The disciplinary power of dialogue	36
2.3.1 Augustine’s disputations with his pupils: purpose and rules.....	37
2.3.2 The practice of dialectics.....	38
2.4 The discipline of the soul in the process of ascent	41
2.4.1 The discipline of inner dialogue: the humbling assault of habit in the <i>Soliloquia</i>	41
2.4.2 Punishment within the process of ascent.....	45
2.5 Conclusion.....	48
3 God’s pedagogy of the embodied soul: Augustine before his ordination (387-391).....	50
3.1 From Rome to Thagaste	50
3.2 Augustine’s anti-Manichaean theology of the fall and its consequences	51
3.2.1 The Manichaean theology of suffering according to <i>De Genesi aduersus Manichaeos</i> ...	51
3.2.2 Man’s creation	54

3.2.3	The fall	57
3.2.4	The relationship between Adam and his offspring	60
3.2.5	Creation's rebellion against man: God's gracious judgment.....	71
3.2.6	Conclusion.....	76
3.2.7	Excursus: Augustine's anti-Manichean argument on God's relation to evil	76
3.3	Punishment as a pedagogical tool throughout salvation history.....	77
3.3.1	The question of punishment in the Old and New Testament in scholarly debate	77
3.3.2	The shape of Augustine's early soteriology until 391	79
3.3.3	The relationship between the Old and the New Testament	83
3.3.4	Divine judgment in the Old and the New Testament	88
3.3.5	Conclusion.....	90
3.4	Law and fear in Augustine's understanding of Christian progress.....	90
3.5	Augustine's forced ordination	92
3.6	Conclusion.....	95
3.6.1	The pedagogical function of the punishment of the first sin	95
3.6.2	The function and form of divine judgment in salvation history	96
3.6.3	Augustine's personal experience of divine discipline	97
4	Reappropriating Paul and exercising discipline: Augustine during his presbyterate (391-397).....	99
4.1	Introduction	99
4.2	Augustine the presbyter and Manicheism: reclaiming Paul	100
4.3	The consequences of the first sin.....	101
4.3.1	The compulsive power of evil according to the Manichees	101
4.3.2	Compulsion as punishment: the development of Augustine's thought until 394	103
4.3.3	<i>De libero arbitrio</i> (395/96).....	108
4.3.4	The punishment of sin in Augustine's Pauline commentaries.....	111
4.3.5	Conclusion.....	115
4.4	The function of the law in the process of salvation.....	115
4.4.1	The elenctic function of the law in the life of man.....	115
4.4.2	The salvation-historical function of the law: <i>de utilitate credendi</i> (391/92).....	117
4.4.3	The salvation-historical function of the law: <i>Romans</i> and <i>Galatians</i> (394-96).....	119
4.5	Christ's redemptive bearing of the punishment of sin.....	126

4.5.1	The commentaries on the letters of Paul	127
4.5.2	<i>Enarratio 1 in Psalmum 21</i>	134
4.5.3	<i>De libero arbitrio 3</i>	136
4.5.4	Conclusion.....	137
4.6	The form and function of divine judgment in the Christian life.....	139
4.6.1	The disciplinary function of concupiscence	141
4.6.2	The disciplinary function of corporeal suffering.....	143
4.7	The discipline of the Church: serving God’s pedagogy	145
4.7.1	<i>Correctio fraterna</i>	145
4.7.2	The practice of discipline in Augustine’s religious community	149
4.7.3	Church discipline and civil authorities	153
4.7.4	Augustine’s ministerial exercise of discipline.....	157
4.8	Conclusion.....	165
4.8.1	The punishment of sin and free will.....	165
4.8.2	The function of the law in relation to Christ	166
4.8.3	The development of Augustine’s understanding of Christ’s death	166
4.8.4	The function of temporal punishment and the fear of God in the Christian life.....	167
4.8.5	Church discipline.....	168
5	<i>Confessions</i> : God’s lawsuit with Augustine between the deferral and the reception of baptism .	170
5.1	Introduction	170
5.2	Creation, sin, and punishment: the mind made captive to the law of the flesh	171
5.3	The young Augustine: life in the flesh and God’s chastisements.....	173
5.3.1	Augustine’s adamic nature	173
5.3.2	Missing salvation: the deferral of baptism	174
5.3.3	Augustine delivered to his adamic nature: curiosity, lust, and pride.....	176
5.4	God’s disciplinary response to a deaf Augustine	179
5.4.1	The punishment of curiosity.....	180
5.4.2	Punishment of lust	182
5.4.3	Punishment of the <i>ambitio mundi</i>	183
5.5	Augustine’s philosophical awakening and the resistance of the flesh.....	183
5.5.1	Manichaeism: a materialist understanding of the battle between flesh and spirit	185

5.5.2	Failed ascent: pride keeps Augustine bound to the flesh.....	187
5.6	Augustine's gradual return to Christianity and his state of suspense	189
5.7	God's disciplinary punishments of Augustine the seeker of truth.....	191
5.8	Being brought under the law: the effect of reading the Platonists.....	192
5.8.1	Augustine's discovery of the Creator and his creation.....	192
5.8.2	Augustine's discovery of the nature of evil: sin and its punishment.....	194
5.8.3	The deficit of the books of the Platonists	195
5.9	Rediscovering Christianity through Paul.....	197
5.9.1	The reality of inner division	197
5.9.2	Augustine's approach to the work of Christ.....	199
5.10	Effecting conversion.....	202
5.10.1	Augustine <i>sub lege</i>	203
5.10.2	Grace gives way to the confession of being man <i>sub lege</i>	205
5.11	Cassiciacum: ongoing conversion leading to baptism.....	207
5.12	Judgment in the life after baptism	209
5.12.1	Light in the Lord and still a great abyss	209
5.12.2	Doing the truth is coming to the light: <i>confessio laudis</i> and <i>confessio peccati</i>	213
5.13	Conclusion.....	216
6	Conclusions.....	219
6.1	Introduction	219
6.2	Divine judgment and philosophical pedagogy	219
6.3	Judgment and mercy in Augustine's anti-Manichaean polemic.....	221
6.4	The debates about grace and Augustine's justification of coercion	224
6.4.1	Grace and punishment	224
6.4.2	Augustine's justification of coercion.....	225
7	Bibliography	227
7.1	Series and editions of patristic texts	227
7.2	Translations	231
7.3	Classical works: editions and translations	232
7.4	Abbreviations of lexicons.....	232
7.5	Secondary literature.....	232

Samenvatting.....	249
Curriculum Vitae.....	254

Samenvatting

De voorliggende studie beschrijft en analyseert het vroege denken van Augustinus van Hippo (354-430) over de soteriologische betekenis van Gods oordeel over de zonde. Hoe verhouden Gods barmhartigheid en zijn oordeel zich tot elkaar? Het onderzoek is chronologisch-systematisch van opzet. Het behandelt in chronologische volgorde deelaspecten van de genoemde thematiek zoals die aan de orde komen in de geschriften die Augustinus componeerde gedurende de eerste tien jaar van zijn activiteit als christelijk theoloog. Deze periode werd verdeeld in een aantal fasen, die ook de basis vormen voor de hoofdstukindeling van de studie: het verblijf na zijn bekering in Cassiciacum (zomer en winter 386), zijn periode als ambteloos schrijver in Rome en Thagaste (387-391) en ten slotte de periode als presbyter in Hippo Regius (391-396). In een laatste hoofdstuk wordt onderzocht op welke manier zijn denken over genade en oordeel terugkomt in de *Confessiones*, de theologische autobiografie die hij schreef aan het begin van zijn episcopaat.

1. Introductie

In het eerste hoofdstuk wordt de hoofdvraag van het onderzoek op drie manieren gecontextualiseerd. De eerste context die wordt besproken is de antignostische (Alexandrijnse) traditie waar Augustinus naar alle waarschijnlijkheid door is beïnvloed. Deze traditie, met vertegenwoordigers als Clemens van Alexandrië en Origenes, stelden tegenover de gnostici dat het kwaad in de wereld moet worden begrepen als rechtvaardige straf op de zonde van de mens, maar tegelijk als bewijs van Gods goedheid. God gebruikt het kwaad om de mens tot bekering te brengen. Volgens deze visie heeft de mens een vrije wil behouden om op Gods correctieve straf positief te reageren. Hoe verhoudt de vroege Augustinus zich tot deze traditie?

De tweede context waarin het onderzoek geplaatst wordt is die van de filosofische psychagogie. Vanaf Plato werd de filosofie verstaan in medische termen als ‘chirurgie van de ziel’: de ziel moest genezen worden van onjuiste meningen zodat het een zuiver zicht zou krijgen op de waarheid. Ook de orde van het heelal werd gezien als pedagogisch van aard. De ziel lijdt door gebondenheid aan het materiële en voorbijgaande, maar ervaart juist daarin een aansporing om in te keren tot zichzelf, en via die zelfinkeer zijn geluk te vinden. Deze psychagogische traditie leerde Augustinus kennen via Cicero en de Neoplatonisten. Hoe verhoudt hij zich hiertoe in de manier waarop hij spreekt over correctieve discipline door God of mensen?

Een derde context is die van het Augustinus-onderzoek zelf. Daarin spelen twee discussies een rol. Allereerst de discussie over de ontwikkeling van Augustinus’ genadeleer. Tot nog toe is hierin weinig aandacht geweest voor de betekenis van straf voor Augustinus’ opvatting over hoe Gods genade werkt. Ten tweede speelt de vraag hoe Augustinus’ latere rechtvaardiging van staatsdwang tegen de Donatisten historisch begrijpelijk moet worden gemaakt. Welke vroegere ideeën kwamen hierin tot ontplooiing, en in hoeverre is hier sprake van ontwikkeling van een ‘rationele’ Augustinus, die de menselijke keuzevrijheid respecteert, naar een ‘onderdrukkende’ Augustinus, die dwang rechtvaardigt in naam van God?

2. Cassiciacum: de discipline van fortuna en dialoog

Het tweede hoofdstuk behandelt de periode van Augustinus' verblijf op het landgoed Cassiciacum, waar hij zich een aantal weken na zijn bekering in de tuin van Milaan terugtrok met een aantal verwanten. Drie thema's staan in dit hoofdstuk centraal. Allereerst Augustinus' christianisering van de pedagogie van fortuna, de pagane naam voor het noodlot. Augustinus interpreteert fortuna als de verborgen voorzienigheid van de Schepper, die door het lijden dat de mens treft de ziel ontdekt aan zijn 'spirituele armoede' en aanspoort om te buigen voor Christus, de 'kracht en wijsheid van God' (1 Kor. 1,24) die gevallen zielen door zijn macht en onderwijs terugbrengt naar de intelligibele wereld.

Een tweede thema dat in dit hoofdstuk wordt behandeld is de pedagogische betekenis van de dialogen die Augustinus organiseert voor zijn leerlingen. Net als de 'slagen van fortuna' heeft de dialoog tot doel de gesprekspartners te ontdekken aan de armoede van hun ziel, zodat ze zich bewust worden van de mate waarin ze nog geestelijk moeten groeien. Augustinus ontdekt echter bij zijn eigen leerlingen dat zij meer gedreven zijn door competitiedrang en eerzucht, dan door een oprecht verlangen naar waarheid. Hij gebruikt de dreiging van straf als pedagogisch middel om deze competitiedrang te bedwingen.

Een derde thema dat in dit hoofdstuk wordt behandeld is Augustinus' visie op en ervaring van goddelijke straf op de weg naar de contemplatie van God. Augustinus hoopt dat hij in dit leven een blijvende staat van contemplatie kan bereiken, maar zijn ervaring van 'terugstoting' bepaalt hem bij de mate waarin hij nog altijd aan het aardse gebonden is. Deze straf interpreteert hij als een manier waarop de goddelijke arts hem ervan bewust maakt hoezeer hij afhankelijk is van diens helende handen.

3. Gods pedagogie van de belichaamde ziel: Augustinus voor zijn presbyteraat (387-391)

Het derde hoofdstuk behandelt Augustinus' denken over de soteriologische betekenis van Gods oordeel in de periode dat hij verblijft in Rome en Thagaste als ambteloos schrijver.

In deze periode gaat Augustinus voor het eerst expliciet in op de Manicheïsche visie op het kwaad in de wereld. Waar de Manicheeërs het kwaad dat wij lijden interpreteren als afkomstig van de prins van de duisternis, daar stelt Augustinus dat we dit moeten interpreteren als een goddelijke straf op de zonde van de mens. Wij zijn geen slachtoffers, maar daders die straf lijden. De positie wordt verdedigd dat reeds de vroege Augustinus de zonde van Adam ziet als de oorzaak van zowel onze sterfelijkheid als van de 'vleselijkheid' van de ziel. Dit neemt echter niet weg dat hij de mens blijft zien als verantwoordelijk, en ook in staat om te reageren op de goddelijke aansporing tot bekering die klinkt in zijn lijden. Augustinus bevindt zich hier duidelijk in het paradigma van Origenes die Gods straf op de zonde interpreteert als louter pedagogisch, en daarmee als een vorm van genade.

Een tweede thema is Augustinus' visie op Gods gebruik van straf in de heilsgeschiedenis. Tegenover Peter Brown en Edward Cranz, die hebben betoogd dat Augustinus de heilsgeschiedenis ziet als een proces van morele progressie, waarin de overgang van het Oude naar het Nieuwe Testament ook zou impliceren dat God geen aardse straffen meer gebruikt om zijn volk op te voeden, wordt betoogd dat Augustinus zo'n progressieve visie op de verhouding van het Oude en het Nieuwe Testament niet kent. Hoewel Augustinus zich in zijn werken voor 394 niet uitlaat over het gebruik van dwangmiddelen in de tijd van het Nieuwe Testament, behoudt zijn vroege theologie een principiële openheid hiervoor. In een laatste paragraaf wordt getoond hoe Augustinus zijn eigen ordinatie als

presbyter heeft begrepen als een goddelijke straf op zijn eigen hoogmoed. De goddelijke roeping om de gemeente van Hippo te dienen, midden in de verleidingen van het alledaagse leven, maakte hem ervan bewust hoezeer hij daarvoor de gaven miste, terwijl hij zichzelf altijd had gezien als iemand die vanwege zijn bestaan als christelijk wijsgeer op een hoger moreel niveau verkeerde dan vele van zijn collega's die een kerkelijke verantwoordelijkheid hadden.

4. De herlezing van Paulus en de kerkelijke tucht - Augustinus als presbyter (391-397)

Het vierde hoofdstuk onderzoekt Augustinus' intellectuele productie en praktijk als presbyter van de katholieke gemeente in Hippo Regius.

In deze periode is het vooral zijn anti-manichese herlezing van Paulus en zijn eigen tuchtpraktijk die nieuwe perspectieven openen op de vraagstelling van het onderzoek. Eerst wordt gekeken hoe Augustinus' denken over de gevolgen van de zonde van Adam zich ontwikkelt. In *Ad Simplicianum* komt hij tot de conclusie dat de mens niet meer in staat is uit vrijheid positief te reageren op Gods corrigerende straffen. Hiermee breekt Augustinus met de origenistische traditie waarin Gods straffende gerechtigheid en genade juist in harmonie werden gebracht door het postuleren van de vrije wil. Augustinus behoudt de anti-gnostische theodicee, maar breekt met de gedachte dat alle straf pedagogisch is. Dit geldt alleen voor de uitverkorenen.

In dit hoofdstuk wordt ook onderzocht hoe Augustinus' visie op de relatie tussen de wet en Christus zich ontwikkelt. Waar hij de oudtestamentische wet eerst primair benaderde vanuit een hermeneutisch perspectief (als geacomodeerde manier om het onderwijs van Jezus te verbeelden), daar wordt zijn visie verrijkt met een juridische visie op deze relatie. De wet leert de zonde kennen en dwingt zijn hoorders hun toevlucht te zoeken tot de middelaar van de gerechtigheid, Jezus Christus. Hiermee hangt ook samen dat Augustinus' visie op het kruis van Christus een verandering ondergaat. Waar Augustinus Christus eerst met name als leraar had gezien, en zijn dood als exemplarisch moment van zelfverloochening, daar gaat hij nu de dood van Christus interpreteren als een representatieve strafbetaling. Christus neemt in zijn persoon de strafconditie waarin de mensheid verkeert op zich en vernietigt die, zodat wie in hem geloven van de straf op de zonde kunnen worden bevrijd.

In deze periode zien we ook een verdere ontwikkeling van Augustinus' visie op de plaats van wet en straf in het christelijk leven. Hij lijkt zijn vroegere progressieve ideaal van heiliging op te geven. Het christelijk leven lijkt nu veel meer een voortdurend heen-en-weer te zijn van zonde, straf en terugkeer naar de genade van Christus. Op dit punt is er echter geen absolute discontinuïteit. Deze lijn was ook al aanwezig in de *Soliloquia*. Augustinus' forensische perspectief in de soteriologie heeft het beeld echter verrijkt. In Christus is de rechtsclaim van de zonde teniet gedaan, maar de invloed van de zonde, de *poena peccati*, laat zich in het heden nog altijd gelden. Deze wordt echter in dienst gesteld van het werk van Gods genade in het leven van de gelovigen.

Een laatste serie paragrafen behandelt verschillende aspecten van broederlijk vermaan en kerkelijke tucht. Dat Augustinus hier aandacht aan geeft, verradt zijn praktijk als predikant in de gemeente en de religieuze gemeenschap waar hij leiding aan gaf. Augustinus blijkt klassieke filosofische noties over 'corrective friendship' over te nemen; tegelijk plaatst hij die in een christelijk kader. Vermaan wordt niet gegeven op basis van respect voor iemands morele capaciteit, maar op basis van de liefde voor Christus, die voor de broeder is gestorven. Verder wordt duidelijk dat Augustinus de belangrijkste argumenten voor de rechtvaardiging van geweld tegen de Donatisten al in

dit stadium heeft ontwikkeld. Tegenover de Manicheeërs stelt hij namelijk dat het gebruik van geweld niet principieel beperkt is tot het Oude Testament, mits degene die de straf uitoefent daarvoor de autoriteit bezit en het met de juiste attitude uitoefent. Verder zijn er duidelijke aanwijzingen, met name vanuit de in 393 gecomponeerde *Psalmus contra Partem Donati*, dat Augustinus deelt in de post-Constantijnse idee dat Christus de koningen van de aarde aan zich bindt en inschakelt voor de missie van de kerk.

Ook behandelt dit hoofdstuk Augustinus' eigen gebruik van kerkelijke tucht. Daarin valt op dat hij gebruik maakt van een graduele intensivering van dwangmiddelen, tot hij uiteindelijk uitkomt bij de Paulijnse bede (2 Kor. 12,21; 13,2) of God zelf wil ingrijpen om ervoor te zorgen dat zijn ontrouwe volk niet met de wereld verloren gaat. De suggestie wordt gedaan om Augustinus' rechtvaardiging van dwang tegen de Donatisten ook vanuit dit perspectief te bekijken. Na jaren van vruchteloze 'dialogo' met de Donatisten, zag hij het staatsingrijpen (en het effect daarvan) als een providentiële ingreep van God, waardoor tot zijn verrassing bewerkt werd wat vele jaren van dialoog niet hadden bewerkt.

5. Confessiones: Gods rechtszaak met Augustinus tussen uitstel en ontvangst van de doop

In het vijfde hoofdstuk wordt onderzocht of Augustinus' visie op de relatie tussen straf en genade, zoals die zich ontwikkeld had tot 396, ook terugkomt in zijn theologische autobiografie, de *Confessiones*. De conclusie daarvan luidt bevestigend. Augustinus tekent zijn eigen 'verstaan' van Gods straffende activiteit in zijn leven als een vrucht van goddelijke openbaring, en zijn gehoorzaamheid als een vrucht van genade. Verder wordt betoogd dat Augustinus niet het moment in de tuin van Milaan, maar zijn doop ziet als het hoofdmoment van zijn bekering, omdat hij door de doop (inlijving in Christus) verzekerd werd dat de macht van de zonde in zijn leven gebroken was, waarvan hij na zijn bekering nog altijd de invloed onderging. Gesuggereerd wordt dat het dit bewustzijn was dat hij in Cassiciacum moest leren.

6. Conclusie

In een concluderend hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de drie deelvragen waarmee het onderzoek werd ingeleid.

Augustinus ontwikkelt zich als een vertegenwoordiger van de anti-gnostische traditie waarin Gods straf en genade harmonisch worden verbonden in een pedagogisch model, waarin de menselijke vrije wil een onmisbare schakel is. Augustinus verlaat dit model echter. Hij houdt vast aan de theodicee van deze traditie (namelijk dat het kwaad dat wij lijden een straf is op de zonde van de mens en niet een anti-goddelijk principe), maar gaat ontkennen dat Gods straf over de zonde altijd een pedagogisch karakter heeft. Ze heeft dit alleen voor de uitverkorenen, voor wie blijvend in Christus zijn, en van gebondenheid aan de straf verlost zijn.

Augustinus plaatst zichzelf ook duidelijk in de klassieke pedagogische traditie. Dit wordt duidelijk in de manier waarop hij in Cassiciacum spreekt over de opvoedende betekenis van *fortuna* en de pedagogie van de dialoog. Maar als hij al presbyter is, blijven klassieke noties over 'corrective friendship' zijn denken bepalen. Tegelijk christianiseert hij deze traditie echter. De *fortuna* verliest bij hem haar noodzakelijke karakter. Het gaat om de voorzienigheid van een persoonlijke God, die de mensheid door de incarnatie te hulp is gekomen. Ook breekt hij met de idee waarop de klassieke

pedagogische traditie sinds Plato was gebaseerd, namelijk dat de menselijke geest lijdt, niet zozeer onder de gevolgen van de eigen zonde, maar onder de invloed van de passies, die de ratio onderdrukken. Psychagogische vermaning is daarbij gebaseerd op de veronderstelling dat de mens kan worden teruggebracht naar zijn oorspronkelijke rationaliteit. Augustinus' zondebegrip doet hem breken met deze idee. De menselijke geest lijdt onder de strafgevolgen van de zonde, en kan daarom alleen heling ontvangen op basis van het feit dat de schuld waardoor hij aan deze strafgevolgen gebonden is door Christus is weggedaan. Onderling vermaan wordt daarom gegeven 'in Christus' en is alleen werkzaam dankzij hem.

Het onderzoek toont ook aan dat het genadedebat onder Augustinus-onderzoekers verrijkt kan worden met het inzicht dat, hoewel de vroege Augustinus duidelijk leert dat Gods genade meer is dan uitwendig onderwijs, hij toch meer oog krijgt voor de unieke betekenis van de dood van Christus voor de verlossing van de mens. Het pedagogische model wordt verrijkt met een forensisch perspectief in het verstaan van de verzoening tussen God en mens. Voor de discussie over de 'voorgeschiedenis' van Augustinus' rechtvaardiging van dwang tegen de Donatisten levert het onderzoek op dat er op dit punt geen radicale breuk in zijn denken is aan te wijzen, maar eerder een vloeiende ontwikkeling.

Curriculum Vitae

Bart van Egmond (1985) werd geboren in Rijnsburg. Van 1997 tot 2003 doorliep hij het VWO aan de Gereformeerde Scholengemeenschap Randstad te Rijswijk en Rotterdam. Vanaf 2003 studeerde hij theologie aan de Theologische Universiteit Kampen (Broederweg). In 2007 en 2010 rondde hij respectievelijk zijn bacheloropleiding en de predikantsmaster af, de laatste met als hoofdvak systematische theologie. In 2009 rondde hij een masterstudie patristiek af aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Vanaf november 2010 tot juli 2015 is hij als intern promovendus verbonden aan de Theologische Universiteit Kampen. In het kader van deze aanstelling studeerde hij van juli 2012 tot juli 2014 aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de Katholieke Universiteit Leuven.